

Մեկուսի բանտարկությունը

*Քաղվածք 21-րդ Ընդհանուր զեկույցից,
Տպագրված 2011թ*

Ներածություն

53. Մեկուսի բանտարկություն, այս կամ այն ձևով, գոյություն ունի յուրաքանչյուր բանտային համակարգում: ԽԿԿ-ն մշտապես առանձնակի ուշադրություն է դարձրել մեկուսի բանտարկություն կրող բանտարկյալների վրա, քանի որ այն կարող է ծայրահեղ վնասակար ազդեցություն ունենալ այդ անձանց մտավոր, ֆիզիկական և սոցիալական առողջության վրա¹:

Այդ վնասակար ազդեցությունը կարող է լինել անմիջապես և ավելանալ՝ կապված այդ միջոցի կիրառման տևողության և այդ ժամկետի անորոշության հետ: Ամենակարևոր ցուցանիշն այն վնասն է, որ կարող է հասցվել մեկուսի բանտարկության պատճառով: Դա պատասխանատվության նման միջոցի ենթարկված բանտարկյալների կողմից ինքնասպանությունների զգալիորեն ավելի բարձր տոկոսն է ի համեմատ մնացած բանտարկյալների: Հետևաբար, ակնհայտ է, որ մեկուսի բանտարկությունն ինքնին ի գորու է բարձրացնելու հարցեր՝ կապված խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի հետ: Բացի այդ, դա կարող է առիթ դառնալ բանտարկյալների նկատմամբ միտումնավոր վատ վերաբերմունք դրսևորելու համար՝ մյուս բանտարկյալների և բանտի աշխատակազմի տեսադաշտից հեռու: Այդ պատճառով, այդ հարցը գտվում է ԽԿԿ-ի ուշադրության կենտրոնում, և յուրաքանչյուր այցելության ընթացքում պատվիրակությունները պնդում են, որպեսզի հանդիպում ունենան և զրուցեն մեկուսի բանտարկություն կրող բանտարկյալների հետ՝ պարզելու համար վերջիններիս կալանքի կամ պատժի կրման պայմանները և նրանց նկատմամբ դրսևորվող վերաբերմունքը, ինչպես նաև ստուգելու համար մեկուսի բանտարկության որոշում կայացնելու ընթացակարգերը, ինչպես նաև դրանք վերանայելու համար: Իր Ընդհանուր հաշվետվության այդ բաժնում ԽԿԿ-ն սահմանել է այն չափանիշները, որոնք Կոմիտեն կիրառում է մեկուսի բանտարկությունը գնահատելու համար: Կոմիտեն կարծում է, որ այդ չափանիշների

¹ Այդ թեմային նվիրված հետազոտության արդյունքները հիմնավորապես ամփոփված են Շարոն Շալեվի «A Sourcebook on Solitary Confinement» (Mannheim Centre for Criminology, London, 2008) գրքում, որը հասանելի է էլեկտրոնային եղանակով՝ www.solitaryconfinement.org

պահպանման դեպքում հնարավոր կլինի մեկուսի բանտարկության կիրառման դեպքերը իջեցնել մինչև բացարձակ նվազագույնի՝ ապահովելով դրա կիրառումը որքան հնարավոր է կարճ ժամանակահատվածի ընթացքում, ինչպես նաև նպատակ ունենալով յուրաքանչյուր նման բանտարկություն դարձնել հնարավորինս դրական և երաշխավորել նման միջոցի կիրառության ընթացակարգերի ամբողջական հաշվետու բնույթը:

54. ԽԿԿ-ն « մեկուսի բանտարկություն» տերմինը հասկանում է որպես բոլոր այն դեպքերը ներկայացնող հասկացություն, որի դեպքում կարգադրված է մի բանտարկյալին պահել մյուսներից առանձին (օրինակ՝ որպես դատական որոշման արդյունք, որպես քրեակատարողական համակարգի կողմից կիրառված կարգապահական տույժ, որպես կանխարգելիչ վարչական միջոց կամ կիրառված է ի պաշտպանություն հենց այդ հենց այդ բանտարկյալի): Այդպիսի միջոցի ենթարկված բանտարկյալը որպես կանոն պահվում է միայնակ: Որոշ երկրներում նա կարող է պահվել մեկ կամ երկու այլ բանտարկյալների հետ միասին, և այս բաժինը հավասարապես կիրառելի է նաև նման իրավիճակների նկատմամբ:

Ինչ վերաբերում է անչափահասների մեկուսի բանտարկությանը, այսինքն՝ այն պրակտիկային, որի վերաբերյալ ԽԿԿ-ն ունի առանձնակի լուրջ վերապահումներ, ապա այստեղ պետք է վկայակոչել նաև ԽԿԿ 18-րդ Ընդհանուր հաշվետվությունում մեջ Կոմիտեի արված մեկնաբանությունները²:

Այս բաժինը չի տարածվում բժշկական նկատառումներով բանտարկյալներին մեկուսացնելու վրա, քանի որ նման միջոցի հիմքեր միանգամայն այլ բնույթ ունեն:

Կիրառելի սկզբունքները

55. Մեկուսի բանտարկությունը լրացուցիչ սահմանափակում է ազատությունից զրկված անձանց արդեն իսկ մեծապես սահմանափակված իրավունքները: Այդ լրացուցիչ սահմանափակումները չեն բխում զուտ ազատագրկման փաստից և այդ իսկ պատճառով պետք է առանձին հիմնավորում ստանան: Ստուգելու համար, թե հիմնավորված է արդյոք նման միջոցի որևէ կիրառում, անհրաժեշտ է դիմել ավանդական թեստերի օգնությանը, որոնք ամրագրված են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի դրույթներում և իրենց զարգացումն են ստացել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում: Պարզ ՀՕՀԱՈ (անգլերեն՝ PLANN) հապավումը ամփոփում է այդ թեստերը:

ա) Համամասնական. բանտարկյալի իրավունքների ցանկացած լրացուցիչ սահմանափակում պետք է կապված լինի այն իրական կամ հնարավոր վնասի հետ, որ բանտարկյալը բանտում պատճառել է կամ կարող է պատճառել իր գործողություններով (կամ հենց իրեն սպառնացող հնարավոր վնաս է ի հայտ եկել): Հաշվի առնելով, որ մեկուսի բանտարկությունը հանդիսանում է բանտարկյալի իրավունքների լուրջ սահմանափակում, ինչը ներառում է անմիջական ռիսկեր հենց բանտարկյալի համար,

² Տես CPT/Inf (2008) 25, կետ 26:

ապա իրական կամ հնարավոր վնասի մակարդակը պետք է առնվազն նույնքան լուրջ լինի և հանդիսանա ծագած խնդրի լուծման միակ միջոցը: Սա արտահայտվում է, օրինակ նրանում, որ երկրների մեծ մասում մեկուսի բանտարկություն նախատեսված է միայն ամենալուրջ կարգապահական խախտումների համար, բայց այդ սկզբունքը պետք է պահպանվի նման միջոցի կիրառման բոլոր ձևերի ժամանակ: Որքան ավելի երկար է շարունակվում նման միջոցի կիրառումը, այնքան ավելի հիմնավոր պետք է լինի դրա պատճառը և պետք է արվի ավելին, որպեսզի այն հասնի իր նպատակին:

բ) Օրինական. ներպետական օրենսդրությունը պետք է բովանդակի դրույթներ երկրում թույլատրելի մեկուսի բանտարկության ցանկացած տեսակի վերաբերյալ և այդ դրույթը պետք է լինի ողջամիտ: Այդ մասին պետք է հասկանալի ձևով տեղեկացվի յուրաքանչյուր ոք, ով կարող է ենթարկվել նման միջոցի: Օրենքում պետք է հստակ սահմանված լինեն այն կոնկրետ հանգամանքները, որոնց դեպքում կարող է կիրառվել մեկուսի բանտարկության ցանկացած տեսակ, ինչպես նաև այն անձինք, ովքեր կարող են կիրառել այն, այդ անձանց գործողությունները, համապատասխան բանտարկյալի հայտարարություններ անելու իրավունքը՝ որպես այդ ընթացակարգի բաղկացուցիչ մաս, բանտարկյալին այդ որոշման հնարավոր հիմնավորումները հնարավորինս լիարժեք ներկայացնելու պահանջ (նկատի է ունեցվում, որ որոշ դեպքում կարող է լինել ողջամիտ հիմնավորում առ այն, որ չպետք է բացահայտվեն անվտանգության հետ կապված հատուկ մանրամասներ, կամ անհրաժեշտ է պաշտպանել երրորդ կողմի շահերը), որոշման վերանայման հաճախականությունը և ընթացակարգը, ինչպես մաս այդ որոշումը բողոքարկելու ընթացակարգը: Յուրաքանչյուր տեսակի մեկուսի բանտարկության ռեժիմը պետք է սահմանվի օրենքով: Ընդ որում այդ ռեժիմներից յուրաքանչյուրը պետք է հստակորեն տարբերվի մյուսից:

գ) Հաշվետու. պետք է պահպանվեն մեկուսի բանտարկություն կիրառելու վերաբերյալ որոշմանը, ինչպես նաև այդ որոշման բոլոր վերանայումներին առնչվող փաստաթղթերը: Այդ փաստաթղթերում պետք է շարադրված լինեն բոլոր այն գործոնները, որոնք հաշվի են առնվել, ինչպես նաև այն տեղեկությունները, որոնց վրա դրանք հիմնվել են: Հարկ է նաև արձանագրել բանտարկյալի դերը այդ որոշման կայացման գործընթացին կամ նրա հրաժարումը դրանից: Բացի դրանից, պետք է ամբողջությամբ արձանագրել բանտի աշխատակազմի հետ ունեցած բոլոր շփումները բանտարկյալի մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվելու ընթացքում, այդ թվում՝ բանտի անձնակազմի փորձերը շփում հաստատելու բանտարկյալի հետ և բանտարկյալի արձագանքը դրան:

դ) Անհրաժեշտ. կանոնը, համաձայն որի թույլատրվում են միայն այն սահմանափակումները, որոնք անհրաժեշտ են բանտարկյալի անվտանգության և պատշաճ բանտարկության և արդարադատության պահանջների պահպանման համար, հավասար չափով կիրառելի է նաև մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվող բանտարկյալների նկատմամբ: Համապատասխանաբար, մեկուսի բանտարկության ընթացքում չպետք է, օրինակ, անձն մեխանիկորեն զրկվի այցելությունների, հեռախոսային զանգերի և նամակագրության իրավունքից կամ այն ամենից, ինչը սովորաբար հասանելի է բանտարկյալներին (օրինակ, ընթերցանության նյութերից): Հավասարապես, ռեժիմը պետք է բավականաչափ ճկուն լինի, որպեսզի չսահմանվի

այնպիսի սահմանափակում, որի անհրաժեշտությունը յուրաքանչյուր առանձին դեպքում չկա:

ե) Ոչ խտրական. մեկուսի բանտարկության որոշում կայացնելու ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առնել ոչ միայն գործին վերաբերող բոլոր հանգամանքները, այլ նաև ձեռնարկել միջոցներ, որպեսզի գործին չվերաբերող հարցերը հաշվի չառնվեն: Իշխանությունները պետք է վերահսկեն մեկուսի բանտարկության բոլոր ձևերի կիրառումը, որպեսզի դրանք չկիրառվեն անհամաչափ, առանց օբյեկտիվ և ողջամիտ հիմնավորման, ուղղված չլինեն առանձին բանտարկյալի կամ բանտարկյալների առանձին խմբի դեմ:

Մեկուսի բանտարկության տեսակները և դրանց իրավաչափությունը

56. Գոյություն ունեն չորս հիմնական իրավիճակներ, որոնց դեպքում կիրառվում է մեկուսի բանտարկություն: Դրանցից յուրաքանչյուրն ունի իր սեփական հիմնավորումը և յուրաքանչյուրին պետք է ցուցաբերել տարբերակված մոտեցում:

ա) Մեկուսի բանտարկությունը որպես դատարանի որոշման արդյունք

Երկրների մեծ մասում դատարանները լիազորված են որոշելու, որ կալանքի տակ գտնվող անձը (այսինքն՝ նախնական դատական կալանքի տակ գտնվողները) քննության շահերից ելնելով որոշակի ժամանակ կարող են պահվել մեկուսի բանտարկության մեջ: Բացի այդ, որոշ երկրներում մեկուսի բանտարկության ժամկետը մեխանիկորեն համարվում է օրենսդրությամբ նախատեսված որոշ դատավճիռների մի մասը կամ այդ մասին որոշում կարող է կայացնել դատարանը՝ որպես դատավճռի մաս:

Ինչ վերաբերում է մեկուսի բանտարկությանը, որի մասին որոշում կայացնում է դատարանը որպես նախնական կալանքի մի մաս, ապա ակնհայտ է, որ յուրաքանչյուր առանձին դեպքում այն պետք է արդարացված լինի և հիմնավորվի բավարար ապացույցներով, որպեսզի տվյալ բանտարկյալին պահեն այլ բանտարկյալներից առանձին, կամ բացառիկ դեպքերում՝ ընդհանրապես բոլոր բանտարկյալներից առանձին և, դրա հետ միասին, սահմանափակեն նրա շփումներն արտաքին աշխարհի հետ: Դա պետք է արվի միայն արդարադատության իրականացմանը սպառնացող իրական վտանգի դեպքում և պետք է ուղեկցվի 57-րդ կետում նշված երաշխիքներով:

ԽԿԿ-ն համարում է, որ մեկուսի բանտարկությունը երբեք չպետք է նախատեսվի կամ թողնվի դատարանի հայեցողությանը, որպես պատժի մաս: Համընդհանուր ճանաչում գտած սկզբունքն այն է, որ իրավախախտները գնում են բանտ՝ որպես պատիժ, այլ ոչ թե այնտեղ պատիվ ստանալու համար: Այս սկզբունքը պետք է հաշվի առնել այս համատեքստում: Ազատագրվումն ինքնին պատիժ է և դատավճռի պոտենցիալ վտանգավոր սաստկացումները որպես պատժի մաս՝ անընդունելի են: Հնարավոր է՝ անհրաժեշտություն առաջանա որպեսզի դատապարտված բանտարկյալը որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում ենթարկվի մեկուսի բանտարկություն կրելու ռեժիմին, սակայն նման ռեժիմի կիրառումը պետք է լինի բանտային իշխանությունների իրավասությունը, այլ ոչ թե լինի քրեական պատժամիջոցների մասը:

բ) Մեկուսի բանտարկությունը որպես կարգապահական տույժ

Բանտարկյալին մյուս բանտարկյալների հետ շփումից զրկելը կարող է օրենքով նախատեսված նախատեսված սովորական կարգապահական ընթացակարգի շրջանակներում կիրառվել՝ որպես ամենախիստ կարգապահական պատիժ: Գիտակցելով նման տույժին բնորոշ վտանգները՝ երկրները սահմանում են այն առավելագույն ժամկետը, որի ընթացքում այն կարող է կիրառվել: Դա կարող է տատանվել ամենաքիչը մի քանի օրից մինչև աստավելագույնը մեկ ամիս կամ դրանից ավելի: Որոշ երկրներ թույլատրում են բանտերի տնօրեններին սահմանել որոշակի առավելագույն ժամանակահատված՝ դատական մարմիններին հնարավորություն ընձեռելով սահմանելու ավելի երկար ժամկետներ: Երկրների մեծամասնությունը, բայց ոչ բոլորը, արգելում են մեկուսի բանտարկության ձևով իրար հաջորդող պատիժներ նշանակելը:

Հաշվի առնելով մեկուսի բանտարկության պոտենցիալ չափազանց վնասակար հետևանքները՝ ԽԿԿ-ն համարում է, որ համամասնության սկզբունքը պահանջում է, որպեսզի այն կիրառվի որպես կարգապահական պատիժ միայն բացառիկ դեպքերում և որպես վերջին միջոց, ընդ որում, հնարավոր ամենակարճ ժամանակահատվածի ընթացքում: Եվրախորհրդի անդամ շատ պետություններում միտում կա առավելագույնս նվազեցնել մեկուսի բանտարկության՝ որպես պատժի հնարավոր ժամկետը: ԽԿԿ-ն համարում է, որ որոշակի խախտման համար առավելագույն ժամկետը չպետք է գերազանցի 14 օրը, իսկ նախընտրելի է և ավելի քիչը:³ Բացի դրանից, պետք է արգելել իրար հաջորդող կարգապահական տույժերի կիրառումը, ինչը հանգեցնում է նրան, որ մեկուսի բանտարկության անընդմեջ ժամանակահատվածը գերազանցում է սահմանված պատժի առավելագույն ժամկետը: Բանտարկյալի կողմից կատարված ցանկացած իրավախախտում, ինչը համարվում է, որ պահանջում է ավելի խիստ պատժամիջոցների կիրառում, պետք է դիտարկվի քրեական արդարադատության համակարգի շրջանակներում:

գ) Վարչական մեկուսի բանտարկություն կանխարգելիչ նպատակներով

Եվրոպական երկրների մեծ մասի օրենսդրություն թույլատրում է վարչական որոշման հիման վրա մեկուսի բանտարկություն կիրառել այն բանտարկյալների նկատմամբ, ովքեր լուրջ վնաս են հասցրել ուրիշներին կամ հիմքեր կան ենթադրելու, որ կարող են հասցնել կամ ովքեր չափազանց լուրջ սպառնալիք են ներկայացնում բանտի անվտանգության համար: Առանձին միջադեպի դեպքում դա կարող է տևել ընդամենը մի քանի ժամ, կամ տևել մի քանի տարի, եթե խոսքը գնում է բանտարկյալների մասին, ովքեր համարվում են առանձնապես վտանգավոր և շարունակում են անմիջական սպառնալիք ներկայացնել:

Սա մեկուսի բանտարկության հնարավորինս երկարաժամկետ տեսակն է և հաճախ այն միակը, որի նկատմամբ գոյություն ունեն ամենաքիչ ընթացակարգային երաշխիքները: Այդ պատճառով չափազանց կարևոր է, որպեսզի լինեն կանոններ, որոնք

³ Առավելագույն ժամկետն անչափահասների համար, բնականաբար, պետք է ավելի քիչ լինի:

կապահովեն, որ այդ միջոցին չդիմեն խիստ շտապողաբար (օրինակ, որպես անհապաղ արձագանք ցանկացած կարգապահական խախտման մինչև դատական որոշման կայացումը), շատ լայնածավալ կերպով կամ շատ երկար ժամանակահատվածի համար: Համապատասխանաբար, պետք է խստորեն հետևել ստորև հիշատակված՝ 57-րդ կետում մեջբերված երաշխիքների պահպանմանը:

դ) Մեկուսի բանտարկություն պաշտպանական նպատակներով

Յուրաքանչյուր բանտային համակարգում կան բանտարկյալներ, ում կարող է պահանջվել պաշտպանություն այլ բանտարկյալներից: Դա կարող է կապված լինել նրանց իրավախախտման բնույթից, քրեական արդարադատության մարմինների հետ նրանց համագործակցությունից, բանդաների միջև բախումներից, բանտի ներսում կամ դրսում ունեցած պարտքերից կամ տվյալ անձի ընդհանուր խոցելիությունից: Այն դեպքում, երբ նման իրավիճակներում շատ բանտարկյալների պահպանման պայմանները կարելի է կարգավորել բանտի ողջ բնակչության շրջանակում, նրանցից մի քանիսի նկատմամբ վտանգն այն աստիճանի է հասնում, որ բանտն իր պարտավորություններն այդ անձանց նկատմամբ կարող է կատարել միայն այն դեպքում, եթե նրանց պահեն մնացած բոլոր բանտարկյալներից առանձին: Դա կարող է կատարվել հենց բանտարկյալի խնդրանքով կամ բանտի ղեկավարության նախաձեռնությամբ, երբ դա անհրաժեշտ համարվի: Ինչպիսին էլ որ լինի այդ գործընթացը, փաստն այն է, որ բանտարկյալի համար կարող է շատ դժվար լինել դուրս գալ այդ պաշտպանության հովանուց պատժի մնացած մասը կրելու ողջ ընթացքում և հնարավոր է հետագա բանտարկությունների ժամանակ ևս:

Պետությունները պարտավոր են բանտարկյալների համար ապահովել անվտանգ պայմաններ և պետք է ձգտեն կատարել այդ պարտականությունը՝ թույլատրելով հնարավորինս շատ սոցիալական փոխգործակցություն բանտարկյալների միջև, ինչը համատեղելի է պատշաճ կարգ ու կանոն պահպանելու հետ: Պաշտպանական նպատակներով մեկուսի բանտարկության դիմել հարկ է միայն այն դեպքում, երբ արդեն սպառվել են տվյալ բանտարկյալի անվտանգությունն ապահովելու մնացած բոլոր միջոցները:

Մեկուսի բանտարկության ենթարկելու որոշումը. ընթացակարգերը և երաշխիքները

57. Ապահովելու համար մեկուսի բանտարկության կիրառումը միայն բացառիկ դեպքերում և անհրաժեշտ ամենակարճ ժամանակահատվածով, մեկուսի բանտարկության յուրաքանչյուր տեսակ պետք է ունենա կիրառության և վերանայման սեփական որոշակի գործընթացը: Ստորև բերված են այն, ինչ ԽԿԿ-ն համարում է պատշաճ գործընթացներ:

ա) Մեկուսի բանտարկությունը որպես նախնական կալանքի պայմանների մաս

Ինչպես արդեն նշվել է նախնական կալանքի տակ գտնվող անձանց մեկուսի բանտարկության մեջ պահելը պետք է կիրառվի բացառիկ դեպքերում, երբ կոնկրետ գործով առկա են ուղղակի ապացույցներ առ այն, որ գոյություն ունեն լուրջ ռիսկեր արդարադատություն իրականացնելու համար, եթե տվյալ բանտարկյալը կապի մեջ մտնի առանձին բանտարկյալների կամ մնացած բանտարկյալների հետ ընդհանրապես: Նման որոշումները պետք է ընդունվեն բաց դատավարությունների ժամանակ, հնարավորինս լիարժեքորեն հիմնավորված դատական ակտով և որոնք հնարավոր կլինի առանձին բողոքարկել: Դրանք պետք է նաև հաճախակի վերանայվեն իրավասու դատարանի կողմից՝ ապահովելու համար մեկուսի բանտարկությունը շարունակելու անհրաժեշտությունը:

բ) Մեկուսի բանտարկությունը՝ որպես կարգապահական տույժ

Մեկուսի բանտարկությունը՝ որպես պատիժ կիրառելու հիմնավորումը և դրա ժամկետը պետք է ամբողջությամբ արձանագրվեն կարգապահական լսումների ընթացքում: Նման արձանագրությունները պետք է մատչելի լինեն ղեկավարությանը և վերահսկողության մարմիններին: Պետք է նաև նախատեսված լինի բողոքարկման արդյունավետ ընթացակարգ, որտեղ հնարավոր կլինի վերաքննել մեղավորության մասին եզրակացությունները և (կամ) դատավճիռը՝ գործնական կիրառության առումով դրանք տարբերակելու համար: Մրան գուզընթաց հարկ է նախատեսել նման իրավիճակում գտնվող բանտարկյալների համար իրավաբանական խորհրդատվության մատչելիություն:

Նման պատժի ենթարկված բանտարկյալներին պետք է ամեն օր այցելի բանտի տնօրենը կամ բանտի ավագ վարչակազմի այլ ավագ ներկայացուցիչ և այդ ընթացքում նրանք կարող են կարգադրել դադարեցնել մեկուսի բանտարկությունը, երբ այդ քայլը հիմնավորված լինի բանտարկյալի վիճակով կամ վարքագծով: Անհրաժեշտ է արձանագրել նման այցելությունները և դրանց հետ կապված որոշումները:

գ) Վարչական մեկուսի բանտարկություն կանխարգելիչ նպատակներով

Սա կարող է հանգեցնել չափազանց երկարաժամկետ մեկուսի բանտարկության, իսկ համապատասխան վարչական որոշումները հաճախ անորոշ են. այս երկու տարրերն էլ սաստկացնում են նման միջոցի բացասական հետևանքները: Հետևաբար, անհրաժեշտ է խիստ հսկողություն: ԽԿԿ-ն համարում է, որ վարչական մեկուսի բանտարկության ենթարկելը պետք է թույլատրվի միայն բանտի վարչակազմի ամենաբարձրաստիճան ղեկավարի կողմից. նման միջոցի ցանկացած կիրառման մասին պետք է շտապ կարգով զեկուցվի վարչակազմի՝ հերթապահության մեջ գտնվող ամենաբարձրաստիճան անդամին և հնարավորինս արագ ներկայացվի բանտի պետի ուշադրությանը: Նախքան նման որոշում կայացրած աշխատակցի կողմից հերթապահություն հանձնելը, նա պետք է կազմի ամբողջական գրավոր զեկույց այդ մասին: Այդ զեկույցում պետք է շարադրված լինեն այդպիսի որոշում կայացնելու պատճառները և դրա ճշգրիտ ժամանակը, ինչպես նաև հենց բանտարկյալի կարծիքը,

Եթե այն հնարավոր է պարզել: Պետք է լինի մշտական, խիստ վերահսկողություն բոլոր դեպքերի նկատմամբ առաջին մի քանի ժամերի ընթացքում և այդ անձը պետք է ազատվի մեկուսի բանտարկությունից նման որոշում կայացնելու հիմքերի վերանայումն պես: Բոլոր այն դեպքերում, երբ նման միջոցը շարունակվում է 24 ժամից ավելի, պետք է կայանա այդ գործի բոլոր հանգամանքների ամբողջական վերանայում՝ նպատակ ունենալով հնարավորինս արագ չեղյալ համարել այդ որոշումը:

Եթե պարզվում է, որ մեկուսի բանտարկությունը հավանական է կպահանջի ավելի երկար ժամանակ, ապա որոշումների կայացմանը պետք է ներգրավված լինի այնպիսի մարմին, որը դուրս է այն բանտի կազմից, որտեղ պահվում է բանտարկյալը (օրինակ՝ կետրոնական վերադաս մարմնի բարձրաստիճան ներկայացուցիչը): Պետք է նախատեսված լինի նաև անկախ մարմնին բողոքարկելու իրավունք: Երբ այդ հրամանը հաստատվել է, ապա պետք է հրավիրվի միջկարգապահական նիստ այդ գործի քննարկման համար և բանտարկյալին տրվի այդ մարմնի առջև ելույթ ունենալու հնարավորություն: Վեյանայոդ խմբի հիմնական նպատակն այն է, որ հաստատվի բանտարկյալին ներկայացվելիք ծրագիր այն խնդիրների դիտարկման նպատակով, որոնք պահանջում են, որ բանտարկյալը պահվի մեկուսի բանտարկության մեջ: Ի թիվս այլ հարցերի, վերանայման ընթացքում պետք է նաև վերլուծվի այն, թե արդյոք տվյալ բանտարկյալի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումներից մի քանիսը խիստ անհրաժեշտ են (օրինակ՝ հնարավոր է թույլատրել որոշ սահմանափակ շփումներ առանձին բանտարկյալների հետ): Բանտարկյալը պետք է ստանա գրավոր, հիմնավորված որոշում այդ վերահսկողական մարմնից և նշում այն մասին, թե ինչպես կարելի է բողոքարկել այդ որոշումը: Սկզբնական որոշումից հետո պետք է անցկացվի նոր քննություն՝ առնվազն մեկ ամիս անց, իսկ հետագայում՝ առնվազն երեք ամիսը մեկ, որտեղ կգնահատվի համաձայնեցված պլանի առաջընթացը և կքննարկվի այն հարցը, թե արդյոք հարկ է մշակել նոր ծրագիր: Որքան ավելի երկար է տվյալ անձը մնում այդ իրավիճակում, այնքան ավելի մանրակրկիտ քննության պետք է ենթարկել այն և ավելի շատ միջոցներ ներգրավել, ներառյալ՝ բանտից դուրս գտնվող միջոցները, որպեսզի փորձ արվի (վերա)ինտեգրել բանտարկյալին մնացած բանտարկյալների հետ: Մեկուսացված անձը պետք է իրավունք ունենա ցանկացած պահի պահանջելու վերանայել իր մեկուսացման հարցը և ստանալու անկախ զեկույցներ այդպիսի վերանայման վերաբերյալ: Բանտի տնօրենը և վարչակազմի բարձրաստիճան անդամները պետք է ձգտեն այցելել նման բանտարկյալներին ամեն օր և անձամբ ծանոթանալ անհատական ծրագրերին: Բժշկական անձնակազմը նույնպես պետք է առանձնակի ուշադրություն ցուցաբերի նման պայմաններում պահվող բանտարկյալների նկատմամբ:

դ) Մեկուսի բանտարկություն պաշտպանական նպատակներով

«Մեփական խնդրանքով» պաշտպանության դեպքերը ավելի քիչ հարցեր են առաջացնում, քան նրանք, որտեղ պաշտպանությունն ապահովվել է անձնակազմի կողմից, սակայն դրանք նույնպես որոշակի քննարկում են պահանջում: ԽԿԿ-ն համարում է, որ առաջին հերթին պետք է օգտագործել բոլոր այլընտրանքային հնարավորությունները, ներառյալ պաշտպանության կարիք ունեցող կոնկրետ բանտարկյալին կամ խնդիրներ ստեղծող բանտարկյալներին, միջնորդությունն ու

ինքնավստահության դաստիարակումը, ինչպես նաև բանտարկյալին պետք է բացատրվի այն որոշման բոլոր հետևանքները, որով նրա նկատմամբ կիրառվելու են պաշտպանական միջոցներ: Եվ իհարկե, կամավոր կերպով պաշտպանության տակ գտնվող բանտարկյալի՝ բանտարկյալների հիմնական խումբ վերադառնալու խնդրանքը պետք է քննարկվի և բավարարվի, եթե դա չի սպառնում նրա անվտանգությանը:

Այն անձինք, ում պաշտպանության տակ են վերցնում իրենց կամքին հակառակ, պետք է իրավունք ունենան լիարժեք մասնակցելու այդ որոշման քննարկմանը և առաջարկելու այլընտրանքային լուծումներ: Նրանց անհրաժեշտ է հանգամանորեն բացատրել նման որոշումը և հնարավորություն տալ բողոքարկելու այն ավելի բարձր ատյանում: Այդ որոշումը պետք է պարբերաբար վերանայվի, այն առումով, որ մեկուսի բանտարկությանը հնարավոր լինի վերջ դնել դրա անհրաժեշտությունը վերանայուն պես:

Մեկուսի բանտարկության նյութական պայմանները

58. Մեկուսի բանտարկության համար օգտագործվող խցերը պետք է համապատասխանեն այլ բանտարկյալների պահման պայմանների նվազագույն չափանիշներին: Այնպես որ, դրանք պետք է լինեն համապատասխան չափի, ունենան բնական լուսավորություն և սարքավորված լինեն արհեստական լուսավորմամբ (երկու դեպքում էլ այն պետք է բավարար լինի ընթերցանության համար), ինչպես նաև ունենան համապատասխան ջեռուցում և օդափոխություն: Դրանք պետք է սարքավորված լինեն նաև բանտի աշխատակազմի հետ հաղորդակցվելու միջոցներով: Պետք է ձեռնարկվեն համապատասխան միջոցառումներ, որպեսզի բանտարկյալները կարողանան իրենց բնական կարիքները հոգալ նորմալ պայմաններում օրվա ցանկացած ժամին, ինչպես նաև ցնցուղ ընդունել, համենայնդեպս, նույնքան հաճախ, որքան և սովորական ռեժիմով ապրող բանտարկյալները: Մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվող բանտարկյալներին պետք է թույլատրվի կրել բանտային սովորական հագուստ, իսկ նրանց տրվող սնունդը պետք է չտարբերվի բանտային սովորական սննդից, ներառյալ հատուկ դիետաները, երբ այն պահանջվում է: Ինչ վերաբերում է նման բանտարկյալների կողմից զբոսանքի համար օգտագործվող տարածքին, ապա այն պետք է բավականաչափ մեծ լինի, որպեսզի իրապես հնարավոր լինի ստանալ ցանկալի ծանրաբեռնվածությունը և նաև ունենա որոշ միջոցներ անցանկալի տարրերից պաշտպանվելու համար:

59. Շատ հաճախ ԽԿԿ-ի պատվիրակությունները գտնում են, որ այս հիմնական պահանջներից մեկը կամ մեկից ավելին չեն կատարվում հատկապես այն բանտարկյալների նկատմամբ, ովքեր գտնվում են մեկուսի բանտարկության մեջ՝ որպես կարգապահական տույժ: Օրինակ, նման տիպի մեկուսի բանտարկության համար նախատեսված խցերը երբեմն գտնվում են նկուղներում, առանց բավարար քանակի բնական լույսի և օդափոխության ու այնտեղ խոնավ է: Այնքան էլ անսովոր բան չէ, երբ խցերը չափից դուրս փոքր են, երբեմն լինելով 3-ից 4 մ². այդ առնչությամբ ԽԿԿ-ն ցանկանում է ընդգծել, որ 6մ² տարածքից փոքր ցանկացած խուց պետք է դադարի օգտագործվել որպես բանտարկյալի տեղավորման վայր: Նման տեսակի բանտարկյալների կողմից օգտագործվող զբոսանքի տարածքները հաճախ նույնպես չեն համապատասխանում սահմանված պահանջներին:

60. Տարածված գործելակերպ է, երբ մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվող բանտարկյալների նկատմամբ որպես պատիժ հատկացվում է սահմանափակ քանակության կահույք, ինչն էլ հաճախ ամրացված է լինում հատակին: Մակայն, նման խցերում պետք է նվազագույնը լինի սեղան, նորմալ նստելու տեղ ցերեկվա ժամերին (այսինքն աթոռ կամ նստարան), նորմալ մահճակալ և անկողնային պարագաներ գիշերը:

Ինչ վերաբերում է այն խցերին, որոնք օգտագործվում են այլ տեսակի մեկուսի բանտարկություն կրող բանտարկյալներին պահելու համար ԽԿԿ-ն համարում է, որ դրանք պետք է կահավորված լինեն ճիշտ նույն կերպ, ինչ և այն խցերը, որոնք օգտագործում են սովորական պայմաններում գտնվող բանտարկյալները:

Մեկուսի բանտարկության ռեժիմները

61. Ինչպես բանտարկյալների նկատմամբ կիրառվող մնացած բոլոր ռեժիմների, այնպես էլ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է պահպանել այն սկզբունքը, որ մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվող բանտարկյալները չպետք է ենթարկվեն ավելի շատ սահմանափակումների, քան դա անհրաժեշտ է նրանց անվտանգության և պատշաճ պահման համար: Բացի դրանից, հատուկ ջանքեր է պետք գործադրել ամրապնդելու համար այն անձանց պահման ռեժիմը, ովքեր երկար ժամանակ գտնվում են մեկուսի բանտարկության մեջ և ովքեր հատուկ ուշադրության կարիք ունեն նվազագույնի հասցնելու համար այն վնասը, որ այդ միջոցը կարող է հասցնել նրանց: Կարիք չկա այդ հարցին մոտենալ՝ «ամեն ինչ կամ ոչինչ» սկզբունքի դիրքերից: Յուրաքանչյուր առանձին սահմանափակում պետք է կիրառել ինչպես հարկն է՝ գնահատելով կոնկրետ բանտարկյալից բխող սպառանալիքը: Ճիշտ նույն կերպ, ինչպես արդեն նշվել է, պետք է հստակ տարբերակում դրվի այն ռեժիմների միջև, որոնք կիրառվում են մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվող անձանց նկատմամբ՝ հաշվի առնելով մեկուսի բանտարկության տեսակը:

(ա) Դատարանի որոշմամբ կիրառված նախնական կալանքի շրջանակներում մեկուսի բանտարկությունում գտնվող կալանավորներին պետք է վերաբերվել հնարավորինս այնպես, ինչպես նախնական կալանքի տակ գտնվող մյուս կալանավորներին՝ լրացուցիչ սահմանափակումներ կիրառելով միայն արդարադատության խիստ պահանջներից ելնելով:

(բ) Որպես կարգապահական տույժ՝ մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվողները երբեք չպետք է լիովին զրկվեն իրենց ընտանիքների հետ ունեցած շփումներից, իսկ նման շփումների ցանկացած սահմանափակում պետք է կիրառվի միայն այն դեպքում, եթե իրավախախտումը կապված է հենց այդ շփումների հետ: Եվ չպետք է լինի ոորևէ սահմանափակում փաստաբանին դիմելու նրանց իրավունքի հետ կապված: Նրանք պետք է իրավունք ունենան օրական առնվազն մեկժամյա բացօթյա զբոսանք կատարել մեկուսի բանտարկությունում գտնվելուառաջին օրից սկսած և նրանց պետք է խթանել կատարելու նման զբոսանքներ: Նրանց պետք է նաև թույլատրվի օգտվել ընթերցանության ողջամիտ նյութերից (ինչն, օրինակ, չպետք է սահմանափակվի միայն կրոնական նյութերով): Չափազանց կարևոր է, որպեսզի նրանց որոշակիորեն խրախուսեն հոգեբանական բարեկեցությունը պահպանելու հարցում:

(գ) **Կանխարգելիչ նպատակներով վարչական մեկուսի բանտարկություն կրողները** պետք է ունենան ռեժիմի անհատական պլան, որը հաշվի է առնում այդ միջոցը կիրառելու պատճառները: Այդ պլանը պետք է փորձի առավելագույնի հասցնել շփումներն այլ անձանց հետ՝ սկզբում վարչակազմի, իսկ որքան հնարավոր է շուտ՝ այլ բանտարկյալների հետ, ինչպես նաև նախատեսել գործողությունների լայն շարք՝ օրը լրացնելու համար: Վարչակազմը պետք է ակտիվորեն խրախուսի մասնակցությունը նման գործունեությանը և հեշտացնի արտաքին աշխարհի հետ շփումները: Վարչական մեկուսի բանտարկության ողջ ընթացքում ընդհանուր նպատակը պետք է լինի սովորական ռեժիմի վերադառնալու բանտարկյալին համոզելը:

(դ) **Ինչ վերաբերում է պաշտպանության նպատակներով մեկուսի բանտարկություն կրող բանտարկյալներին**, ապա անհրաժեշտ սահմանել հավասարակշռություն մի կողմից խուսափելու համար նրանից, որպեսզի այդ կարգի մեկուսի բանտարկությունը չափից դուրս գայթակղիչ չդառնա բանտարկյալների համար և մյուս կողմից նվազագույնի հասցնել սահմանափակումներն այն անձանց նկատմամբ, ովքեր ենթարկվում են նման միջոցի: Իհարկե, մեկուսի բանտարկության սկզբից պահից պետք է քայլեր ձեռնարկվեն տվյալ անձի հնարավորինս արագ վերինտեգրման համար: Եթե պարզվում է, որ պահանջվում է երկարաժամկետ պաշտպանություն և որևէ այլ տարբերակ հնարավոր չէ, ապա հարկ է հետամուտ լինել ռեժիմի ամրապնդմանը: Առանձնահատուկ ջանքեր պետք է կիրառել՝ բացահայտելու համար այլ բանտարկյալների, որոնց հետ տվյալ բանտարկյալը կարող է պահպանել անվտանգ հարաբերություններ, ինչպես նաև պարզել այն իրավիճակները, երբ այդ անձին կարելի է դուրս հանել խցից:

Բուժանձնակազմի դերը մեկուսի բանտարկության պայմաններում

62. Բուժաշխատողները բանտերում աշխատում են որպես բանտարկյալների անձնական բժիշկներ և այն բանի ապահովումը, որ նրանց միջև լինի բժիշկ-հիվանդ դրական հարաբերություններ բանտարկյալների առողջության և բարեկեցության պահպանման կարևորագույն գործոններից է: Այն գործելակերպը, երբ բանտի բժիշկները տեղեկանք են տալիս այն մասին, թե պիտանի է արդյոք բանտարկյալը մեկուսի բանտարկության պատիժ կրելու համար (կամ ցանկացած այլ տեսակի մեկուսի բանտարկություն բանտարկյալի կամքին հակառակ) դժվար թե նպաստի նման հարաբերությունների կայացմանը: Դա ընդունվել է Նախարարների կոմիտեի՝ Բանտային վերանայված կանոնների վերաբերյալ Rec(2006)2 Հանձնարարականում: Իսկապես, այն կանոնը, որ առկա էր Կանոնների նախորդ տարբերակում, որը պարտադրում էր բանտի բժիշկներին տեղեկանք տալ այն մասին, որ բանտարկյալները կարող են կրել պատիժը, այժմ հանված է: ԽԿԿ-ն համարում է, որ բուժանձնակազմը երբեք չպետք է մասնակցի որոշումներ կայացնելու որևէ գործընթացի, որը կարող է հանգեցնել ցանկացած տեսակի մեկուսի բանտարկության, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ միջոցառումը կիրառվում է բժշկական նկատառումներով:

63. Մյուս կողմից, բուժանձնակազմը պետք է մեծ ուշադրությամբ վերաբերվի մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվող բոլոր բանտարկյալներին: Բուժանձնակազմը պետք է տեղյակ լինի յուրաքանչյուր նման դեպքի մասին և պետք է այցելի

բանտարկյալներին նման մեկուսացումից անմիջապես հետո և հետագայում պարբերաբար՝ օրական առնվազն մեկ անգամ այցելի նրանց, ինչպես նաև նրանց շտապ բուժօգնություն և բուժում ապահովի, երբ դա անհրաժեշտ է: Դրանով հանդերձ, բուժանձնակազմը պետք է բանտի տնօրենին տեղեկացնի բոլոր այն դեպքերի մասին, երբ մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվելը լրջորեն սպառնում է բանտարկյալի առողջությանը:

Եզրակացություն

64. Այսպիսի չափանիշներ սահմանելիս ԽԿԿ-ի նպատակը եղել է այն, որպեսզի նվազագույնի հասցվի մեկուսի բանտարկության կիրառումը բանտերում, ոչ միայն այն մտավոր, ֆիզիկական և սոցիալական վնասի պատճառով, որ կարող է հասցվել բանտարկյալներին, այլև հաշվի առնելով այն հնարավորությունները, որ դա կարող է ստեղծել միտումնավոր բռնության համար: ԽԿԿ-ն համարում է, որ մեկուսի բանտարկություն պետք է կիրառվի միայն բացառիկ դեպքերում՝ որպես ծայրահեղ միջոց և հնարավոր ամենակարճ ժամկետով:

Մեկուսի բանտարկության մեջ գտնվողները պետք է պահվեն տանելի պայմաններում: Բացի դրանից, այդ միջոցը պետք է ուղեկցվի բանտարկյալների նկատմամբ նվազագույն սահմանափակումներով՝ համապատասխան այդ միջոցի նպատակներին և հենց բանտարկյալների վարքին, և պետք է միշտ զուգորդվի դրա հետ կապված հարցերը կարգավորելու անձնակազմի եռանդուն ջանքերով: Ավելի կոնկրետ, մեկուսի բանտարկության ռեժիմները պետք է լինեն հնարավորինս դրական և ուղղված լինեն այն գործոնների կարգավորմանը, որոնք նման միջոցը դարձրել են անհրաժեշտ: Բացի այդ, մեկուսի բանտարկության որոշում կայացնելու գործընթացը և այդ որոշման վերանայումը պետք է ուղեկցվեն իրավական և իրական երաշխիքներով:

Բանտերում առկա բարդ իրավիճակներին մեկուսի բանտարկության՝ իբրև համաչափ արձագանքի ապահովումը կնպաստի վարչակազմի և բանտարկյալների միջև դրական փոխգործակցությանը և կսահմանափակի վնասը, որն ամենից առաջ հասցվում է այն անձանց, որոնք հաճախ արդեն իսկ ամենաանհանգիստ բանտարկյալների շարքերում են: